

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-2.42>

МОНАСТИРСЬКА В.Ю.

**УЧАСТЬ АДВОКАТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ
ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

**PARTICIPATION OF A LAWYER IN CONDUCTING PROCEDURAL ACTIONS
DURING INTERNATIONAL LEGAL ASSISTANCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS**

При реалізації такої форми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, як міжнародна правова допомога, важливим завданням є забезпечення участі адвоката згідно з міжнародним і національним законодавством. Участь адвоката при проведенні процесуальних дій під час міжнародної правової допомоги впливає зі змісту Конституції України, де зазначено, що кожен має право на професійну правничу допомогу.

Якщо адвокат у кримінальному провадженні залучається як захисник підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), то його участь у кримінальному провадженні регулюється статтями 45–54 КПК України, главою 43 КПК України.

У статті 50 КПК України визначено перелік документів, якими підтверджуються перед слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом повноваження захисника на участь у конкретному кримінальному провадженні: 1) документ, що посвідчує особу адвоката (посвідчення адвоката, паспорт або інший); 2) свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю; 3) ордер адвокатського об'єднання на ведення провадження; 4) договір із захисником підозрюваного, обвинуваченого чи іншої особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, або осіб, які діють у її інтересах, за її клопотанням або за її наступною згодою (ст. 51 КПК України); 5) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Перелік документів є вичерпним. На наш погляд, при виконанні запиту іноземної держави щодо проведення окремих процесуальних дій за участі адвоката, перелік документів, що підтверджують його повноваження, необхідно доповнити, а саме документом, що підтверджує вільне володіння правозахисника хоча б однієї з мов міжнародного спілкування або державною мовою країни, де відбуватиметься виконання запиту.

Це ж положення стосується адвоката, який виконує функцію представника особи при проведенні процесуальних дій під час міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні.

***Ключові слова:** адвокат, право на захист, міжнародна правова допомога, міжнародне співробітництво, кримінальне провадження.*

In the implementation of such a form of international cooperation in criminal proceedings as international legal assistance, an important task is to ensure the participation of a lawyer in accordance with international and national law. The participation of a lawyer in conducting procedural actions during international legal assistance follows from the content of the Constitution of Ukraine, which states that everyone has the right to professional legal assistance.

If a lawyer is involved in criminal proceedings as a defense counsel for a suspect, accused, convicted, acquitted person, a person subject to coercive measures of a medical or educational nature or the issue of their application has been decided, as well as a person subject to extradition (extradition), then his participation in criminal proceedings is governed by Articles 45-54 of the CPC of Ukraine, Chapter 43 of the CPC of Ukraine.

In Art. 50 of the CPC of Ukraine defines the list of documents that confirm before the investigator, prosecutor, investigating judge, court the authority of the defense counsel to participate in specific criminal proceedings: 1) a document certifying the identity of a lawyer (lawyer's certificate, passport or other); 2) a certificate of the right to practice law; 3) warrant of the bar association for conducting proceedings; 4) an agreement with the defense counsel of the suspect, accused or other person against whom criminal proceedings are being conducted, or persons acting in his interests, at his request or with his subsequent consent (Article 51 of the CPC of Ukraine); 5) a power of attorney of a body (institution) authorized by law to provide free legal aid. The list of documents is exhaustive. In our opinion, when fulfilling a request of a foreign state to conduct certain procedural actions with the participation of a lawyer, the list of documents confirming his authority must be supplemented, namely – a document confirming fluency of a human rights activist in at least one language or the state language, where the request will be executed.

The same provision applies to a lawyer who acts as a representative of a person in the conduct of proceedings in international legal assistance in criminal proceedings.

Key words: lawyer, right to defense, international legal assistance, international cooperation, criminal proceedings.

Вступ. Адвокат при наданні правової допомоги, виконанні функцій захисту й представництва має повноваження діяти на будь-якій стадії кримінального провадження. Міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні є його невід'ємним складником і регламентується розділом IX Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України. Законодавцем визначені такі форми міжнародного співробітництва: 1) міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій (глава 43 КПК України); 2) видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) (глава 44 КПК України); 3) кримінальне провадження в порядку перейняття (глава 45 КПК України); 4) визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передача засуджених осіб (глава 46 КПК України).

При реалізації всіх указаних форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні важливо забезпечити участь адвоката згідно з положеннями міжнародного та національного законодавства. Важливим є забезпечення участі адвоката під час проведення процесуальних дій за умови міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні. За статистичними даними Міністерства юстиції України [1], простежується тенденція, що більшість запитів іноземних держав про міжнародну правову допомогу стосується діяльності органів досудового розслідування й реалізується як шляхом направлення відповідних матеріалів центральним органом, так і шляхом безпосереднього порядку зносин між уповноваженими органами. Питання діяльності адвоката за цих умов є недослідженим у наукових публікаціях. Звернемо увагу на його висвітлення.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити особливості участі адвоката при проведенні процесуальних дій під час міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні.

Питання діяльності адвоката в кримінальному провадженні були предметом наукових досліджень у працях І.В. Глобук, О.М. Дроздова, О.В. Капліної, В.Т. Маляренка, М.А. Погорецького, О.Ю. Татарова, Л.Д. Удаलोвої, О.Г. Шило. Окремі аспекти міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні розкривалися в роботах А.Б. Антонюк, О.А. Калганової, І.В. Лешукової, А.Г. Маланюка, П.Г. Назаренка, М.І. Пашковського, А.С. Сизоненка, Ю.М. Черноус.

Результати дослідження. Варто передусім з'ясувати зміст міжнародної правової допомоги, адже стосовно цього питання існують різні точки зору в юридичній літературі.

Вивчення різних джерел свідчить, що міжнародна правова допомога розглядається як окрема форма міжнародного співробітництва (вузьке розуміння), так і комплексний міжгалузевий інститут, що об'єднує кілька форм міжнародного співробітництва держав (широке розуміння) [2, с. 283].

Як зазначає А.Г. Маланюк, міжнародна правова допомога в кримінальному процесі – це врегульована чинними для України міжнародними актами (договорами, конвенціями тощо) та/або кримінально-процесуальним законодавством України діяльність компетентних українських органів, що полягає у зверненні до установ іноземної держави з проханням учинити конкретні дії чи здійснення в Україні на їхнє прохання дій, що покликані сприяти розслідуванню, розгляду чи вирішенню кримінальної справи, а також виконанню судових рішень, постановлених у кримінальних справах [3, с. 7].

М.І. Смирнов характеризує правову допомогу в кримінальних справах як передбачену міжнародними договорами, національним кримінально-процесуальним законодавством або засновану на принципі взаємності діяльність компетентних органів запитуючої договірної сторони з проведення на її території або сприяння в проведенні на її території запитуючої договірної сторони процесуальних дій з метою сприяння розслідуванню, розгляду й вирішенню кримінальної справи, що знаходиться в провадженні компетентних органів запитуючої договірної сторони [4, с. 4–5].

Аналіз наведених та інших думок учених свідчить, що поряд із наявними відмінностями сформульовані визначення характеризуються загальною ознакою: зміст міжнародної правової допомоги обов'язково передбачає проведення процесуальних дій.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України, міжнародна правова допомога – це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою [5].

Кожний запит про надання міжнародної правової допомоги передбачає здійснення в більшості низки окремих процесуальних дій та інших заходів, пов'язаних із розшуком осіб чи предметів, перевіркою об'єктів за криміналістичними обліками, допитом осіб, наданням характеристик, вручення повістки про явку в суд тощо. Тобто кожен запит про міжнародну правову допомогу, як правило, передбачає проведення комплексу процесуальних дій для виконання певного завдання розслідування.

Наприклад, відповідно до ст. 551 КПК України, слідчий Шевченківського УП ГУНП в м. Києві, за погодженням із прокурором Київської місцевої прокуратури міста Києва звернувся до уповноваженого (центрального) органу України з запитом про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні № 12018100100001605 від 12 лютого 2018 р. за ч. 3 ст. 358 (підроблення офіційного документа, який посвідчується приватним нотаріусом, який має право посвідчувати такі документи, і який надає права з метою використання його підроблювачем чи іншою особою, учинене за попередньою змовою групою осіб); ч. 2 ст. 15, ч. 4 ст. 190 (закінчений замах на заволодіння чужим майном шляхом обману, учинений в особливо великих розмірах) Кримінального кодексу України (до компетентних правоохоронних органів Республіки Угорщини), яке він здійснює. Мета цього запиту полягала у виконанні на прохання слідчого низки процесуальних дій (направлення запитів, допит свідка, впізнання осіб за фотографіями) із зазначенням особливостей процедури кожної [6].

Участь адвоката при проведенні процесуальних дій під час міжнародної правової допомоги впливає зі змісту Конституції України, де зазначено, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав (ст. 59). Також наголошено, що Україна гарантує пільгування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами (ч. 3 ст. 25) [7]. Право на вільний вибір захисника своїх інтересів також відображає низка міжнародно-правових актів, а саме: стаття 14 (3) (d) Міжнародного пакту про громадянські й політичні права; стаття 6 (3) (c) Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; стаття 67 (1) (d) Статуту Міжнародного кримінального суду тощо.

Однак сьогодні нормативно-правові, організаційні засади участі адвоката при проведенні процесуальних дій під час міжнародної правової допомоги вимагають серйозного доопрацювання й упровадження в практичну діяльність у сфері кримінального провадження.

Відповідно до ст. 554 КПК України, при надходженні запиту про міжнародну правову допомогу щодо виконання окремих процесуальних дій, уповноважений (центральный) орган України:

а) з'ясовує наявність договірних відносин із запитуючою державою та дотримання порядку передачі запиту в Україну;

б) розглядає запит на предмет обґрунтованості й відповідності його змісту та форми вимогам міжнародних договорів і чинного законодавства України;

в) з'ясовує можливість виконання на території України запитуваних процесуальних дій відповідно до вимог чинного законодавства України, а також у разі наявності відповідного прохання запитуючої сторони з дотриманням передбаченої законодавством іноземної держави процедури, якщо це не буде суперечити чинному законодавству України;

г) приймає рішення про задоволення запиту й уживає необхідних заходів з організації надання необхідної правової допомоги;

д) перевіряє повноту, усебічність і належність виконання компетентними органами України запитуваних процесуальних дій.

Уповноважений (центральний) орган України вживає необхідних заходів з організації надання необхідної правової допомоги, повного та своєчасного виконання запитуваних процесуальних дій. З метою повного та своєчасного виконання такого запиту Офіс Генерального прокурора має право надавати відповідні вказівки компетентному органу України, які є обов'язковими для виконання, а також перевіряти складені за результатами виконання запиту про міжнародну правову допомогу процесуальні документи на предмет повноти, усебічності, законності виконання запитуваних процесуальних дій і належності їх оформлення, у тому числі наявності підпису уповноваженої службової особи та печатки органу, яким їх складено, перекладу цих документів, у передбачених міжнародним договором випадках.

Якщо в процесі виконання запиту іноземної держави про надання міжнародної правової допомоги в проведенні окремих процесуальних дій виникне необхідність у залученні захисника (його участь є обов'язковою, особа забажала мати представника своїх прав та інтересів або просто скористатися правовою допомогою адвоката під час давання показань та участі в проведенні інших процесуальних дій тощо), то коло повноважень адвоката щодо здійснення ним своєї діяльності в кожному конкретному випадку буде різним, Оскільки статус особи, щодо якої здійснюватиметься комплекс процесуальних дій за запитом, може бути як визначеним, так і невизначеним (особа, яка вчинила злочин за кордоном, але знаходиться на території України й не може бути видана іншій державі, потерпілий, свідок тощо).

Так, участь адвоката в кримінальних провадженнях із залученням форм міжнародного співробітництва здійснюється відповідно до положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [8], загальних правил участі захисника, представника потерпілого, цивільного позивача, цивільного позивача в кримінальному провадженні та прав свідка на надання правової допомоги під час давання показань та участі в проведенні інших процесуальних дій (ст. ст. 45–54, 58, 63, п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України), з урахуванням вимог статей глави 43 КПК України, присвяченої регулюванню міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій.

Виходячи із зазначеного вище, розглянемо повноваження адвоката відповідно до виду правової допомоги, яку він надає клієнту, беручи участь у виконанні окремих процесуальних дій за запитом іноземної держави в межах надання міжнародної правової допомоги.

Якщо виникла необхідність у залученні адвоката як захисника підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), то його участь у кримінальному провадженні регулюється ст. ст. 45–54 КПК України, главою 43 цього Кодексу, присвяченою регулюванню міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій.

За загальним правилом, у ст. 50 КПК України визначено перелік документів, якими офіційно підтверджуються перед слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом повноваження захисника на участь у конкретному кримінальному провадженні:

- 1) документ, що посвідчує особу адвоката (посвідчення адвоката, паспорт або інший);
- 2) свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю;
- 3) ордер адвокатського об'єднання на ведення провадження;
- 4) договір із захисником підозрюваного, обвинуваченого чи іншої особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, або осіб, які діють в її інтересах, за її клопотанням або за її наступною згодою (ст. 51 КПК України);

5) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Таке доручення, згідно із Законом України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI, видає захиснику Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги (ч. 3 ст. 22 Закону).

Перелік документів є вичерпним. Установлена в законі заборона вимагати інші документи має на меті запобігти спробам не допускати адвоката до участі в кримінальному провадженні під приводом відсутності певного документа чи невиконання якоїсь умови. Однак ми не погоджуємось зі змістом цієї норми.

На наш погляд, при виконанні запиту іноземної держави щодо проведення окремих процесуальних дій за участі адвоката перелік документів, що підтверджують його повноваження, необхідно доповнити, а саме документом, що підтверджує вільне володіння правозахисника хоча б однією з мов міжнародного спілкування або державною мовою країни, де відбуватиметься виконання запиту.

Як правило, мовою міжнародного спілкування є англійська, а також поширені іспанська, французька, німецька.

Це є важливим аспектом, оскільки, відповідно до ст. 563 КПК України, при проведенні відповідних процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва можуть бути присутні представники компетентних органів запитуючої держави. Безумовно, положення кримінального процесуального законодавства не наділяють представників компетентних органів іноземної держави правом самостійно проводити на території України будь-які процесуальні дії. Роль представника зводиться до спостереження за проведенням процесуальних дій, унесення зауважень і пропозицій щодо їх проведення. За наявності дозволу слідчого, прокурора або суду представник компетентного органу іноземної держави може ставити запитання та робити записи, зокрема, із застосуванням технічних засобів.

Отже, безумовно, що між учасниками процесуальної дії під час її проведення не виключене спілкування: представник компетентного органу іноземної держави може ставити запитання, уносити зауваження та пропозиції. Адвокату, який захищає права й інтереси особи, стосовно якої проводиться та чи інша процесуальна дія, має пояснити своєму клієнту, якщо він не розуміє мову, якою володіє представник іноземної держави, що останній запитує чи проти чого виносить зауваження, надає пропозиції. Звісно, що залучається перекладач, однак найбільш ефективний спосіб взаємодії між адвокатом і його клієнтом – це особисте спілкування.

У межах міжнародного співробітництва, згідно з розділом IX КПК України, передбачено перелік таких процесуальних дій: вручення документів (ст. ст. 542, 564); зберігання та передавання речових доказів і документів (ст. 549); тимчасова передача (ст. 565); виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566); допит шляхом проведення відео- або телефонної кореспонденції (ст. 567); розшук, арешт та конфіскація майна (ст. 568); контрольована поставка (ст. 569); прикордонне переслідування (ст. 570).

У статті 561 КПК України вказано, що на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії (слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії тощо), передбачені цим Кодексом або міжнародним договором.

Отже, якщо за результатами розгляду запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу Центральний орган України щодо міжнародної правової допомоги або орган, уповноважений здійснювати зносини відповідно до ч. 3 ст. 545 КПК України, приймає рішення щодо доручення його виконання органу досудового розслідування, прокуратури або суду з одночасним ужиттям заходів щодо забезпечення умов конфіденційності, то залежно від виду процесуальної дії, участь у проведенні якої відносно свого клієнта бере адвокат, останній користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 цього Кодексу, а також документа, що підтверджує вільне володіння адвоката мовою міжнародного спілкування, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Крім цього, ми вважаємо, що залежно від особливостей залучення адвоката до проведення певної процесуальної дії, зазначеної в запиті іноземної держави в межах міжнародного співробітництва, він має ознайомитися зі змістом цього запиту за згодою особи, яку він захищає, до початку проведення цієї процесуальної дії.

Кримінальний процесуальний закон не обмежує захисника в можливості отримання інформації, яка може бути використана з метою захисту інтересів підозрюваного чи обвинуваченого. Проте, якщо при проведенні відповідних процесуальних дій за запитом іноземної держави будуть присутні представники її компетентних органів, вони можуть заперечувати щодо ознайомлення зі змістом запиту адвоката особи, стосовно якої проводитимуться процесуальні дії, до їх початку.

Варто наголосити, що адвокату під час своєї діяльності як захисника в кримінальному провадженні можуть стати відомі відомості, що обтяжують відповідальність його підзахисного. У цьому випадку він повинен виходити з того, що його діяльність спрямована на захист інтересів клієнта, у зв'язку з чим адвокат не має права передавати ці відомості посадовій особі, яка здійснює розслідування.

Відповідно до специфіки професійної діяльності адвоката, на нашу думку, можна виділити одне з головних його завдань у процесі реалізації своїх функцій в кримінальному провадженні – це збір, перевірка й оцінка доказів в інтересах свого підзахисного, які необхідні для забезпечення реальної змагальності в суді.

Якщо особа, відносно якої проводиться процесуальна дія за запитом іноземної держави в межах міжнародного співробітництва, виявила бажання мати представника, то залучається до її проведення адвокат (особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником) на підставі ст. 58 КПК України.

Представником – юридичною особою, може бути як зазначений адвокат, так і керівник цієї особи, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю.

Повноваження представника-адвоката підтверджуються такими документами:

1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

2) ордером, договором із представником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (ч. 1 ст. 50 КПК України). У цьому випадку також ми пропонуємо доповнити цей перелік документом, що підтверджує вільне володіння адвоката мовою міжнародного спілкування або державною мовою країни, де відбувається виконання запиту (при участі адвоката в проведенні процесуальних дій за запитом іноземної держави в межах міжнародного співробітництва).

Звернемо увагу, що Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI передбачає можливість надання безоплатної правової допомоги адвокатом за дорученням Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги таким категоріям потерпілих:

а) особам, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також особи з інвалідністю, які отримують пенсію або допомогу, що признається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб;

б) дітям, у тому числі дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту;

в) внутрішньо переміщеним особам;

г) особам, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»;

д) ветеранам війни та особам, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особам, які мають особливі заслуги й особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особам, які належать до числа жертв нацистських переслідувань;

е) особам, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі [9].

Адвокат може брати участь у проведенні процесуальної дії за запитом іноземної держави як разом із особою, інтереси якої він представляє, так і замінюючи її. Він користується процесуальними правами свого клієнта, за винятком окремих невід'ємних його прав, зокрема права давати показання.

Якщо особа, відносно якої проводиться процесуальна дія за запитом іноземної держави в межах міжнародного співробітництва (вручення повістки про виклик, допит шляхом проведення відео- або телефонної кореспонденції або вручення документів тощо), виявила бажання скористатися правовою допомогою адвоката, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд не повинні перешкоджати їй у реалізації цього права.

Конституційний Суд України в п. 2 Рішення від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 у справі за конституційним зверненням громадянина І.В. Голованя щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) роз'яснив: «Положення ч. 2 ст. 59 Конституції України «для... надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» в аспекті конституційного звернення треба розуміти так, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах з цими та іншими державними органами має право на правову (юридичну) допомогу від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень» [10].

Права й обов'язки свідків у кримінальному провадженні мають чітко регламентуватися законом і повинно бути в такому співвідношенні, яке б давало змогу їм активно відстоювати свої права й, що особливо актуально, сподіватися на реальні гарантії забезпечення їх виконання особами, які ведуть чи безпосередньо здійснюють кримінально-процесуальну діяльність.

Основою процесуального становища свідка є його правовий обов'язок – давати правдиві показання про відомі йому обставини справи. Процесуальні права, якими наділений свідок, призначені не для захисту його особистого інтересу, якого він не має, а для успішної реалізації загального конституційного та процесуального обов'язку й для охорони гідності та честі свідка як громадянина. Процесуальне становище свідка, отже, обумовлюється тією метою, заради якої він залучається до провадження у справі. Такою метою є отримання від нього розгорнутої доказової інформації про обставини, які мають значення для справи, які були свідком сприйняті безпосередньо чи опосередкованим шляхом. Виходячи із цього положення, що обумовлює участь свідка в кримінальному провадженні, необхідно врахувати, що особа ставиться в процесуальне становище свідка з моменту офіційного виклику його для дачі показань. Із цього моменту особа вступає в процесуальні відносини з органами держави, які ведуть кримінальний процес, і набуває права й обов'язки свідка. У зв'язку з цим національне законодавство надає право адвокату на здійснення правової допомоги свідку.

Право свідка відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів і членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення в учиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, ґрунтується на положенні ч. 1 ст. 63 Конституції України, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Конституційний Суд України в п. 4 мотивувальної частини Рішення від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 (справа про право на правову допомогу) з приводу цього конституційного права особи роз'яснив таке: «Кожній особі, зокрема свідку, під час допиту в органах дізнання чи досудового слідства та особам при наданні пояснень у державних органах, має бути забезпечена реальна можливість отримувати правову допомогу для захисту від можливого порушення права не давати показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, які можуть бути використані у кримінальному процесі для доведення обвинувачення зазначених осіб» [10].

Однозначно, залежно від особливостей залучення адвоката до проведення певної процесуальної дії, зазначеної в запиті іноземної держави в межах міжнародного співробітництва, його роль зводиться до надання свідку допомоги щодо викладення відомостей, які він бачив або чув про обставини, що зазначені в запиті. У цьому випадку адвокат повинен роз'яснити свідку всі його права, обов'язки та стратегію подальших дій, що ні у якому разі не має враховуватися як вплив адвоката на свідка.

Висновки. Отже, під час проведення окремих процесуальних дій як однієї з форм міжнародно-правової допомоги, особливо виконання процесуальних дій за запитом іноземної держави, повинні забезпечуватися права й обов'язки осіб, щодо яких вони будуть проводитися із забезпеченням участі адвоката. Однозначно, залежно від особливостей залучення адвоката до проведення певної процесуальної дії, зазначеної в запиті іноземної держави в межах міжнародного співробітництва, він має ознайомитися зі змістом цього запиту за згодою особи, яку він захищає, до початку проведення цієї процесуальної дії. Адвокат може брати участь у проведенні процесуальної дії за запитом іноземної держави як разом із особою, інтереси якої він представляє, так і замінюючи її. Він користується процесуальними правами свого клієнта, за винятком окремих невід'ємних його прав, зокрема права давати показання.

Список використаних джерел:

1. Статистика щодо виконання міжнародних договорів України про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/statistika-schodo-vikonannya-mijnarodnih-dogovoriv-ukraini-pro-pravovu-dopomogu-ta-pravovi-vidnosi>.
2. Черноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.
3. Маланюк А.Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язаних із міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Київ, 2004. 20 с.
4. Смирнов М.І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцз'язку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Київ, 2005.– 21 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172>.
6. За матеріалами контрольно-наглядової справи Головного слідчого управління Національної поліції України у кримінальному провадженні № 12018100100001605.
7. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
9. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
10. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 верес. 2009 р. № 23-рп/2009 у справі № 1-23/2009. URL: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=73758>.

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-2.43>

НИКІТИНА-ДУДІКОВА Г.Ю.

**ПРАВОВІ ОСНОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ
ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ**

**LEGAL BACKGROUND OF FORENSIC METHODOLOGY USED
FOR INVESTIGATION OF CRIMES AGAINST CHILDRENS' SEXUAL
FREEDOM AND SEXUAL INVIOLEABILITY**

У разі вчинення щодо дитини злочину проти статевої свободи та статевої недоторканості, з одного боку, важливо забезпечити дотримання прав та свобод дитини як найбільш незахищеної категорії громадян, а з іншого – гарантувати виконання завдань кримінального провадження, а саме забезпечити швидко, повне та неупереджене розслідування злочину і судовий розгляд кримінального провадження.

Криміналістична методика розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей повинна будуватися на належній правовій основі, відповідати «букві й духу закону». Зважаючи на процеси вдосконалення національного законодавства щодо відповідності міжнародним та європейським стандартам, варто розглянути дану проблематику детальніше. Метою наукової статті є з'ясування правових основ криміналістичної методики розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

© НИКІТИНА-ДУДІКОВА Г.Ю. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики та судової медицини (Національна академія внутрішніх справ)